

ASPECTE ALE TIPOLOGIEI BALADEI POPULARE

Cartea „Tipologia baladei populare”, autor Tatiana Butnaru, a apărut în anul 2013 cu suportul Universității de Stat din Tiraspol, Catedra de limbă și literatură română. Lucrarea este alcătuită din prefață, patru capitole, încheiere, note bibliografice, bibliografie și anexe, având un volum de 84 de pagini. În prefață ne este relatat succint rezultatul investigațiilor științifice în domeniul baladei populare, realitatea conceptual-artistică, funcțiile estetice ale baladei populare. Anterior, în 2011, a apărut studiul *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Ambele lucrări sunt destinate studenților facultății de litere, profesorilor, cercetătorilor și bineînțeles celor interesați de problemele baladei și de poezia contemporană. De remarcat cercetarea amplă asupra subiectelor, caracterul profund al investigațiilor de la noi și de peste Prut asupra baladei populare și asupra poeziei contemporane sub aspect evolutiv în contextul general al folclorului românesc.

„Balada este cântecul povestitor de ascultare, cântec prin excelență eroic și amplu, despre acțiuni vitejești sau senzaționale cu personaje în desfășurarea vie a unui subiect adecvat” [1, p. 111]. Și lucrarea *Tipologia baladei populare* este rezultatul unor investigații științifice în domeniul unei specii folclorice

sincretice, cu mesaj și particularități bine individualizate, cu o viziune specifică, înfățișând fapte, întâmplări, evenimente de o puternică rezonanță în conștiința colectivă. Realitatea conceptual-artistică, coliziunile și conflictele dezvăluite, creionarea portretelor, până și anumite elemente compoziționale sau mijloace de transfigurare poetică, demonstrează o realitate epică pregnantă circumscrisă în resorturile imaginației populare. În această ordine de idei, sunt aprofundate funcțiile estetice ale baladei populare într-un context etnofolcloric și cultural specific, cu formule individualizatoare de exteriorizare a celor mai diverse manifestări ale imaginației populare, în conformitate cu diferite criterii estetice și cu reprezentările despre viață ale geniului popular. Relevant este că tipologia baladei populare este încadrată într-un sistem de subiecte și motive într-o continuă flexibilitate, formând în anumite „subdiviziuni” tematice. În lucrare sunt dezvăluite principiile clasificărilor baladei populare corelate cu anumite reprezentări și particularități estetice specifice, grupări de teme și motive din sfera relațiilor familiale și sociale existente în mediile folclorice, în legătură cu arhetipurile mitice din spiritualitatea autohtonă și universală.

În capitolul I *Clasificări și abordări hermeneutice*, autoarea ne reamintește încă odată că subiectul baladei populare constituie o preocupare notorie a folcloriștilor din Republica Moldova, România și din țările Europei de Est. Alături de Tatiana Butnaru au mai contribuit la identificarea cântecului bătrânesc cercetătorii V. Gațac prin *Eposul eroic* (1983), colectivul de la sectorul de Folclor al AȘM prin lucrările *Folclor din părțile codrilor* (1973), *Folclor din Bugeac* (1982), *Folclor din nordul Moldovei* (1983), *Folclor din câmpia Sorociei* (1989), *Crestomație de folclor moldovenesc* (1989), A. Hâncu prin monografia *Balada populară „Miorița”* etc. care au stabilit parametrii științifici a celor 3 specii: eposul eroic, cântecul istoric și balada propriu-zisă. Balada este specia care prezintă un interes deosebit. Poem lirico-epic ce relatează momente importante, balada se deosebește de eposul eroic, de cântecul istoric, deoarece nu hiperbolizează eroul pozitiv, ci încearcă să-l individualizeze în cadrul epicii din care face parte prin întâmplări din viață, toate fiind determinate de un pronunțat caracter didactic și moralizator. „Baladele, subliniază cercetătorul M. Pop, au o structură proprie, caracter nuvelistic, uneori senzațional, teme și subiecte de o largă răspândire europeană și numeroase elemente lirice” [3, p. 6]. Prin semnificația naturii intime și corelația ei cu poezia, balada are o netăgăduită valoare expresivă, ea este interpretată asemenea eposului melodic versificat de către rapsozi, în al căror repertoriu „partea de cântec întovărășește partea

de poezie, o preschimbă prin căldura creatoare” pentru a atinge desăvârșirea „părții verbale” [1, p. 33-34]. Datorită dramatismului pronunțat și frecvențelor ipostaze ori situații lirice, în ultimele decenii balada tot mai mult este interpretată și de către femei, de aceea, mai este numită „feminină” spre deosebire de speciile eposului eroic, care presupun o tonalitate „bărbătească”. Faptul este explicabil prin însăși condiția femeii în societatea patriarhală, ea fiind chemată să mențină prin cântec rânduiala, tradiția folclorică, „îndeplinind legea nescrisă stabilită de veacuri”. Femeia, scrie D. Caracostea, „cântă în graiul ei când spală, țese, coase, alăptează, leagănă, precum și la bocete și la nunți” [10, p. 520]. În acest capitol autoarea ne aduce mai multe exemple concludente de balade cum ar fi *Soarele și Luna, Fratele și Sora, Milea* sau *Brumărelul, Voichița* etc.

În cel de-al doilea capitol al volumului intitulat *Subiecte baladești cu tematică erotică și familială*, autoarea ne aduce exemple ale baladelor din ciclul familial. Motivele baladei familiale se manifestă nu numai prin modificări sau deplasări de episoade, degradări și schematizări, dar și prin renovări stilistice și compoziționale. Recrearea subiectelor nuvelistice din cadrul baladei familiale îl determină pe creatorul anonim să motiveze faptele și întâmplările din viața eroilor. O poziție intermediară ocupă balada *Nevasta vândută*, în care relațiile dintre soți și coliziunile dintre părinți și copii sunt exteriorizate în conformitate cu „prescripțiile” timpului istoric. *Nevasta vândută* este un subiect frecvent atestat

în mai multe localități și se caracterizează printr-o structură narativă bine dezvoltată. Situația neverosimilă a vinderii femeii, replica copiilor rămași fără îngrijirea maternă, degradarea soțului băutor imprimă textelor tensiune și intensitate lăuntrică. Apariția acestei balade este legată de anumite realități și evenimente sociale, după cum atestă cercetătorii, ea provine din obiceiul vinderii sau cumpărării femeilor pentru haremul turcesc în cei 400 de ani de regim otoman. A. Fochi încearcă să determine sfera de extindere a motivului și îl încadrează într-un ciclu mult mai larg de fapte, întâlnind și astfel de subiecte precum „vinderea nurorii, a soției și chiar a soțului” [16, p. 172]. La lectura variantelor aflate în circulație, fenomenul se manifestă în căsătorii la început prospere, iar apoi ajunse într-un stadiu de ruinare și faliment economic, motiv suprapus cu „o tonalitate în care proba iubirii se manifestă cu o avertizare de a păstra familia și sentimentele dintre soți” [16, p. 172]. Cu această ocazie D. Caracostea se referă la o „variantă interesantă pentru morfologia motivului” [10, p. 118] și citează un subiect constituit din niște elemente primitive, din care s-a dezvoltat balada despre soția vândută. Tot aici atestăm o versiune a baladei *Nevasta vândută* care are o combinare sincretică de elemente lirico-narative; când este vorba de copiii orfani rămași fără mângâierea maternă, culminația emoțională se intensifică. Multiplele exemple ne demonstrează circulația motivului și amplasarea lui în alte contexte. Mai întâlnim un șir

de motive cum ar fi: moartea inițiativă în sânul naturii din *Miorița*, copilul crescut în mijlocul naturii în *Mășterul Manole*, proba focului în balada *Ilincuța*, motivul păsării, motivul arborilor îmbrățișați, motivul nunții, motivul morții ș.a.

Din capitolul intitulat *Miorița în variante și versiuni*, reținem că „balada” se manifestă în creația populară prin îndeletnicirea fundamentală, subiectul figurând în diferite forme și versiuni: *Ciobanul care și-a pierdut oile*, *Ciobănaș cu oile*, *Ciobăneasca*, *Cântec ciobănesc* ș.a., în toate aceste cazuri reflectând situații tipice de viață patriarhală. Controversate pentru tipologia baladei păstorești sunt nu numai temele și motivele, dar și imaginile artistice. Versiunile și textele baladești sunt prezentate în forma unor creații literar-muzicale, ce redau o atmosferă specifică (durere și bucurie, tristețe și melancolie). În studiul semnat de O. Bârlea și D. Caracostea se vorbește despre „originea vânătoarească” a baladei, despre ciobanul aflat în căutarea oilor pierdute. Astfel, „după cum din motivul acesta păstoresc s-a născut aspectul plugăresc, tot astfel motivul păstoresc a fost precedat de o viziune vânătoarească” [62, p. 114-115]. Tranziția acestor motive este determinată de corelarea formelor de viață dintr-o ambianță patriarhală specifică, de modalitățile de diferențiere folclorică și de o corelare sincretică a unui complex de trăsături tipologice. Mai jos autoarea ne vorbește despre subiectul păstoresc *Ciobănaș de la miori* care are o funcție dublă, oscilând între baladă și cântec liric. Au suferit modificări motivele și asociațiile

metaforice, fiind orientate spre lirica ostășească – *Soldate, când ai murit,/ Cine pe tine te-a bocit?/ – Pe mine m-au bocit,/ Păsările s-au grămădit...* pe când reprezentările naturii au fost înlocuite cu scene și aspecte de război. În studiul *Miorița, tipologie, circulație, geneză* A. Fochi se referă și la circulația variantelor din Basarabia [105, p. 974-980], dar și la regiunile diasporei românești prezentate prin selectarea șabloanelor, includerea în circulație, ordonarea ciclică. În cântecele lirico-narative își găsesc expresia elementele esențiale din *Miorița*, cearta dintre „două surățele, două rivale, una bogată și urâtă, alta frumoasă și săracă” (*Colo'n vale la fântână/, Două fete spală lînă/, Una sluti și bogată/, Alta mândră și săraci*) [117, p. 347-348]. Variantele *Mioriței* denotă istoricizarea dramei păstorești, încadrarea acestea în „orizontul spațial al inconștientului” [121, p. 25] prin imboldul de resurecție lirică. Ultimul capitol al volumului *Tipologia baladei populare* este subintitulat *Arhetipul creatorului*. Ideea nemuririi cristalizată în *Miorița* își găsește exteriorizare în balada *Meșterul Manole* prin linia tradițională „jertfa zidirii”. Simbol al aspirației pentru desăvârșirea unei opere de artă, *Meșterul Manole* redă destinul creatorului de frumos, găsindu-și expresia într-un ritm fundamental de întemeiere, fiind de fapt o istorie despre Mănăstirea Argeșului, pe teren existând tendințe de contaminare și adaptare la situațiile locale. Însă în baladă se respectă convenția clasică și narațiunea epică se încadrează între fabulosul mitic și sincronizarea istorică. Prezența femeii

e determinată de un impuls lăuntric, având o semnificație dublă, ea este născătoarea vieții și imboldul spre creație. Balada *Meșterul Manole* este situată între dimensiuni deosebite, valorice, acolo unde viața și moartea, dragostea și suferința, amurgul și lumina se determină reciproc. La fel ca balada *Miorița*, *Meșterul Manole* este lucrarea de resemnare, de revigorare a substratului mitic, metafora evocată prin metamorfozarea meșterului în fântână este o frumoasă faptă de dragoste și creație. Asemeni tinerilor îndrăgostiți, personajele din *Meșterul Manole* vor dăinui uniți prin moarte ca o simbolică întrupare a suferinței și jertfei, a persistenței sacrificiului „în semn de înălțare a lăcașului sfânt” [58, p. 215]. Balada este o oglindă a vieții spirituale de epocă, a trăirilor, aspirațiilor, frământărilor omenești, având drept resort de bază umanismul, promovarea valorilor general-umane constituite de secole și perpetuate prin timpuri și generații. Una din trăsăturile distinctive ale baladei constă în deschiderea ei către niște zone de transcendență mitică, orientarea către estimarea unor imagini originare, cu un substrat mitologic străvechi supus treptat modificărilor succesive, pentru a interpreta realitatea socială, a aprecia valorile primare ale existenței – cinstea, demnitatea, omenia.

Teoreticienii recomandă să utilizăm analiza SWOT pentru elaborarea unui plan strategic, dar aceeași analiză o putem utiliza în cazul lucrării sus-numite. Punctele tari ale lucrării ar fi că autoarea a cercetat *in profundis* balada populară, ceea ce este demonstrat în lucrare prin

autorii citați: V. Gațac, Gr. Botezatu, A. Hâncu, G. Vrabie, Gh. Ciobanu, P. Ursache, A. Fochi, A. Teodorescu, D. Caracostea, S. Cârstean, M. Coman, L. Rusu, V. Alecsandri, Al. Amzulescu, T. Papahagi, O. Bârlea, O. Densuseanu, V. Voiculescu, I. Taloș, E. Munteanu, I. Vatamanu ș.a. Lucrând asupra volumului, T. Butnaru și-a pus întrebarea *Ce vreau să fac?*, ținând cont de valorile organizaționale și, desigur, cele individuale, prezentate în lucrare. Și tot în acest context, ne întrebăm ce așteaptă ceilalți de la apariția acestui volum? Bineînțeles, un studiu aprofundat asupra baladei populare, cu multe exemple înregistrate pe teren, fără de care o cercetare nu poate fi lipsită. Autoarea a făcut înregistrări în Bălăurești-Nisporeni, Giurgiulești-Vulcănești, Dela-

cău-Bulboaca, iar mar recent la Anenii-Noi, Coșnița-Dubăsari, Onițcani-Criuleni, Șestaci-Cotiujeni, Biserica Albă-Rahău, Transnistria etc. Lucrarea mai are 128 de note bibliografice, o listă bibliografică din 41 de nominalizări.

Cartea *Tipologia baladei populare* este lucrarea pe care am studiat-o cu mare interes profesional. Tatiana Butnaru a cercetat balada din punctul de vedere al unui critic și istoric literar, fiind autoare a mai multor volume monografice și articole. Domnia sa abordează în baza unor principii interdisciplinare corelația dintre poezia contemporană și folclor, sursele de inspirație în lirica contemporană etc. Recomand acest studiu tuturor celor împătimiți de folclor.

Referințe bibliografice

1. D. Caracostea. *Poezia tradițională română*. V. II. București. Editura pentru literatură, 1969.
2. A. Fochi. *Coordonate sud-est europene ale baladei populare românești*. București, Editura Academiei, 1975.
3. M. Pop, P. Ruxandoiu. *Folclor literar românesc*. București, E.D.R., 1976.
4. A. Hâncu. *Geneza Mioriței – mit și realitate*. În: *Revista de lingvistică și știință literară*, 1993, nr. 5.
5. D. Caracostea. *Poezia tradițională română*. Volumul I. București, Editura pentru literatură, 1969.
6. D. Caracostea, O. Bârlea. *Problemele tipologiei folclorice*. București, Editura Minerva, 1971.
7. A. Fochi. *Bradul și Vișoara – geneza și semnificația unei imagini poetice*. În: *Cîntecul popular românesc. Studii de folclor*. București, Editura Minerva, 1973.

Aliona VÂRLAN
 Institutul de Filologie al AȘM
 (Chișinău)